

milieus, met dien verstande dat daar op een duidelijke, naoorlogse politieke taak van de illegaliteit alleen werd aangedrongen door diegenen die dat streven naar een betere samenleving niet wilden kanaliseren via een vooroorlogse politieke partij. Men kan dan vooral denken aan de groepen van de illegale bladen *Vrij Nederland* en *Het Parool* – beide bladen werden gedragen door de overtuiging dat het vooroorlogse politieke bestel verouderd en in te veel van zijn representanten gecompromitteerd was en dat na de bevrijding een radicaal ‘vernieuwd’ Nederland moest ontstaan; de samenstellers van beide bladen meenden óók dat hun overtuiging werd gedeeld door een groot deel, misschien wel het grootste deel, van de publieke opinie.

Wàs dat zo?

Die vraag viel niet te beantwoorden; de publieke opinie kon zich niet uiten. Wie vóór de bezetting bepaalde staatkundige denkbeelden had aangehangen, zag die door sommigen aanvaard en door anderen bestreden en kon er zich, de reacties in de pers en in laatste instantie de uitslagen van de algemene verkiezingen nagaand, een denkbeeld van vormen hoe groot het deel van het volk was dat zijn denkbeelden deelde. Tijdens de bezetting was de pers gelijkgeschakeld en het parlementair bestel opgeheven. Dat droeg er toe bij dat redacties van bladen als *Vrij Nederland* en *Het Parool* de mate waarin hun opvattingen weerklank hadden gevonden, verre konden overschatten. Van belang was bij dat alles óók dat er onder de vooroorlogse politieke partijen van enige betekenis slechts één was geweest, de Communistische Partij Nederland, die als zodanig in de illegaliteit was gegaan en van eind '40 af een eigen illegaal blad had uitgegeven: *De Waarheid* – een overeenkomstige actie was door de Rooms-Katholieke Staatspartij, de Anti-Revolutionaire Partij, de Christelijk-Historische Unie, de Liberale Staatspartij, de Vrijzinnig-Democratische Bond en de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij niet ontplooid. Zeker, van drie van die partijen: de ARP, de liberale partij en de SDAP, waren duidelijke verzetsimpulsen uitgegaan (verzet vooral tegen Seyss-Inquarts gelijkschakelingspolitiek) maar zij hadden niet door middel van het uitgeven van eigen illegale bladen getracht, hun aanhang vast te houden en eventueel uit te breiden. Dat vasthouden was wel met andere middelen nagestreefd: voormannen van die drie, maar ook van de andere partijen (zulks met uitzondering van de RKSP¹) waren in het land gaan

¹ Men moet, wat de katholieken betreft, in het oog houden dat het het Episcopaat was dat op kritieke momenten aan de gelovigen deed weten welke houding zij jegens de bezetter en zijn instellingen dienden in te nemen.